L-Erbatax-il Sena April-Ġunju 1944. Għadd 158-160.

Leħen il-Malti

MAĦRUĠ

MILL-"GĦAQDA TAL-MALTI" (UNIVERSITA').

MINN FUQ IL-ĦERBA TA' DJARNA MĠARRFA NIBQGĦU NXANDRU L-ĠIEĦ TA' MALTA MALTIJA.

X'FIH DAN IL-GĦADD

Editorjal	Prof. G. Aquilina
Folklore u Lsien Malti	A. Cremona
Kif saru l-Innijiet	Dun Karm
Il-Għolja	Dun Frans Camilleri
Sunetti	W. P. Gulia
Ixriex u Qawsalli	Mary Meylak
Kelmiet il-Kobor	Albert M. Cassola
Manikomju	P. G. Delia, S.J.
Tweldit	Anton Azzopardi
Searchlights...	Dun Frans Camilleri
Siltiet mit-Tagħlim ta' Budda	Prof. G. Aquilina
Moħħ Tajjeb	Rikardu Mifsud Bonnici

IL-KWADRU TA' MONS. K. PSAILA

Kontribuzzjoni għall-kwadru ta' Mons. Psaila magħmul mill-pittur Chev. Caruana Dingli fuq ordni tal-Kumitat tal-Għaqda tal-Malti (Università).

Aquilina Prof. G., B.A., LL.D., Ph.D. (Lond.)	£2	0	0
Delia P. G., S.J.	2	0	0
Galea Prof. R. V., A. & C.E.	2	0	0
Pisani G.	2	0	0
Saydon Prof. P. P., D.D., B.Litt. Lic. S.S.	2	0	0
L-Eċċellenza Tiegħu Arċisqof M. Gonzi	1	0	0
Chetcuti G.	1	0	0
Coleiro Prof. Kan., B.A., D.D., eċċ.	1	0	0
Ellul Prof. G., B.Sc., M.D.	1	0	0
Grima Prof. S., D.D., Ph.D.	1	0	0
Manche' Prof. G., B.Sc., M.D.	1	0	0
Vella Prof. S., B.Sc., M.D.	1	0	0
Xuereb Prof. P., B.Sc., M.D.	1	0	0
Zammit, Dr. O.	1	0	0
Degiorgio G., Prof. LL.D.,		10	0
Montanaro Gauci, Imħallef A., LL.D.,		10	0
Agius E., B.Sc., M.D.		7	6

LILL-KITTIEBA

Nitolbu lill-kontributuri tagħna li jindirizzaw il-kitbiet tagħhom lill-Editur "Leħen il-Malti", c/o Dar ta' S. Ġużepp —Hamrun, flimkien ma' bolla ta' sold f'"envelope' jekk ikunu jridu l-Mss lura meta ma nistgħux nippubblikawhom. Ngħarrfuhom ukoll biex jibagħtu l-Manoskritti ċari, jekk jista' jkun ittajpjati.

LEHEN IL-MALTI

MAHRUĠ mill-"GHAQDA TAL-MALTI" (UNIVERSITA').

APRIL-ĠUNJU 1944. L-ERBATAX-IL SENA Għadd 158-160

EDITORJAL

Tagħrif u Kummenti tal-PROF. G. AQUILINA

MONS. M. GONZI ARĊISQOF METROPOLITAN

Malta u Għawdex it-tnejn urew il-ferħ tagħhom għall-ġieħ li Ruma għamlitilna billi għaqqdet iż-żewġ gżejjer fi Provinċja waħda taħt Arċisqof Metropolitan. Lil Mons. M. Gonzi mess il-ġieħ li jkun l-ewwel Arċisqof ta' din il-Provinċja ġdida. B'daqshekk nistgħu ngħidu li l-gżejjer tagħna rċevew wirja ta' qima minn għand l-aqwa żewġ Awtoritajiet li jmexxu l-ħajja reliġjuża u politika tagħna, jiġifieri, il-Qdusija Tiegħu l-Papa Piju XII billi żejjinna b'dan il-ġieħ ġdid, u r-Re Ġorġ VI li tana l-"George Cross".

ID-DIRETTUR TA' L-EDUKAZZJONI

Wara li kien għadda ż-żmien iż-żejjed mill-mewt ta' Dr. A. V. Laferla, sa fl-aħħar il-Gvern għażel lil Mr. J. Brennan, M.R.S.T., bħala Direttur ta' l-Edukazzjoni. Hekk, għallinqas, id-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni ma baqagħx jixxejjer mar-riħ, u issa li għandu d-Direttur tiegħu, dan jista' jidħol minnufih għar-risponsabbiltajiet tassew importanti.

Fost il-problemi li d-Direttur il-ġdid irid iħabbel rasu fuqhom, hemm dawn:

1) L-Edukazzjoni obbligatorja (Compulsory Education).

2) Edukazzjoni Universitarja speċjali biex l-għalliema, jekk iridu, jistgħu jidħlu għal xi gradi akkademiċi li, m'għandniex xi ngħidu, iridu jiswewlhom għal "promotions" għax fejn mhemmx "skop" mhemmx "xogħol".

3) Twaqqif ta' skejjel ibblizzjati, klassijiet aktar xierqa għall-għalliema.

4) U fost ħwejjeġ oħrajn, intensifikazzjoni ta' l-attivitajiet sportivi biex is-saħħa tan-nazzjon ma tibqagħx tiddgħajjef.

Waqt li nifirħu lid-Direttur ta' l-Edukazzjoni l-ġdid, nixtiqulu riżq kbir.

EDUKAZZJONI LIBERALI

Stagħġibna ħafna dan l-aħħar nisimgħu 'l xi studenti tal-M.S.A. (Malta Branch) jtħambqu u jgħidu li l-Università qiegħda biss biex wieħed igħaddi mill-eżamijiet u jagħmel karriera. U m'hemmx biża' li b'karriera jifhmu li jagħmlu "ħafna flus".

Kellu raġun mnejn ibiegħ Prof. H. Armstrong jikteb fil-"Black Friars" li l-Università ta' Malta trabbi fi ħdanha mhux nies li għandhom quddiem għajnejhom l-Edukazzjoni Liberali, imma ħafna "technicians" jew bil-Malti "nies tas-snajja'."

Imma l-Università mhix qiegħda għalhekk. Dawk li jridu jafu għalfejn qiegħda l-Università, inħeġġuhom jaqraw x'qal fuq dan is-suġġett il-Kardinal Newman.

IL-MATRIKOLA TA' LONDRA

Fir-Regulamenti ta' l-Eżami tal-Matrikola ta' l-Università ta' Londra nsibu li l-Ilsien Malti hu wieħed mis-suġġetti speċjali approvati mis-Senat ta' l-Università ta' Londra għall-eżamijiet tal-Matrikola. Suġġetti oħra li jidhru mal-Malti f'dawn ir-Regulamenti, fost ħafna, huma: Grieg Modern, Irlandiż, Norveġjan, Portugiż u Svediż. Kumpanija sabiħa!

Dan juri tassew kemm kellna raġun ngħidu li, biex il-barranin jibdew jirrispettawna, dawn iridu, qabel xejn, jaraw lilna nirrispettaw lil xulxin.

VOT GHAL PUBBLIKAZZJONIJIET BIL-MALTI

Fl-Estimi nsibu £100 ivvutati mid-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni biex jintefqu fil-pubblikazzjoni ta' xogħlijiet bil-Malti.

Billi l-gwerra qallbitna ta' taħt fuq u qatgħet il-karta mis-suq, xogħlijiet bil-Malti ftit li xejn dehru f'din il-gwerra, u b'hekk ta' kull darba dawn il-£100 reġgħu lura fit-Teżor mhux minfuqa.

Imma issa Malta strieħet mill-gwerra, u reġa' wasal iż-żmien li nħeġġu l-kitba bil-Malti, sew biex inkabbru l-letteratura Maltija kif ukoll, għal ħsieb prattiku, biex naqtgħu l-għatx għall-qari tajjeb ta' ħafna nies li ma jafux jaqraw ħlief bil-Malti.

Inħajru lid-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni biex iniedi konkors bi premijiet għall-aħjar xogħlijiet bil-Malti kif sar fis-sena 1935. Aħna nagħtu l-għajnuna tagħna kollha.

FOLKLORE U LSIEN MALTI

Taħdita li saret fil-Laqgħa tal-Għaqda tal-Malti (Università) fir-R.M.U.U. Club fl-24 ta' April, 1940, minn A. CREMONA

F'TAĦDITA li kont għamilt fl-Università tagħkom f'laqgħa tal-membri tal-"Malta Historical and Scientific Society" fit-22 ta' Frar ta' l-1922, jiena kont tkellimt fuq biċċa mill-Folklore malti,-jiġifieri fuq il-Folklore jew twemmin, drawwiet u superstizzjonijiet fil-Gżejjer ta' Malta dwar it-Temp u l-Biedja fejn b'xebh bejn xi qwiel maltin dwar it-temp, u dwar il-biedja, u dawk li hemm f'xi pajjiżi ta' l-Ewropa qrib lejna, kont urejt ir-rabta kbira li hemm bejn dawk u dawn, rabta li turi r-rifsiet li ħalla fil-moħħ u fir-ruħ tal-poplu malti r-riġel taċ-Ċivilizzazzjoni ewropea li mill-bidu taż-Żminijiet tan-Nofs sa għeluq is-Seklu Tmintax ħakmet fuqna b'riħet il-kurrent ta' nies ġodda ewropej li tħalltu magħna, b'riħet ir-rabtiet sħaħ ta' kummerċ tal-baħar, tas-sengħa u ta' l-arti bejn l-artijiet ta' dawn in-nies u l-Gżejjer ta' Malta, rabtiet li baqgħu ħajjin sal-lum, saħansitra qalb in-nies tar-raba', l-inqas li setgħet fost il-popolazzjoni tittiesef minn drawwiet barranija u l-iktar li setgħet iżżomm safi l-wirt ta' kull drawwa jew superstizzjoni ewlenija. B'dana, f'kelma waħda, ridt nuri li, għalkemm l-art ta' Malta setgħet fi żminijiet ta' qabel l-Istorja tagħmel sehem max-xtajta ta' l-art ta' l-Affrika ta' Fuq, u n-nies li għammru f'dawn il-Gżejjer baqgħu jżommu d-drawwiet il-qodma ta' l-iktar ġens bikri u jitkellmu bil-lsien qadim li l-iktar li joqrob mal-fergħa semitika li magħha jagħmel l-Għarbi djalettali mis-Surija sa tarf il-Mogħreb, fil-poplu malti, kellha, maż-żminijiet taħt il-qawwa taċ-ċiviltà mediterranea, fis-sensiela ta' taqlib ta' ġrajjiet ta' saltna wara l-oħra li ħakmu l-Gżejjer, tiġri, bħal fin-nazzjonijiet l-oħra qraba, dik il-bidla tad-demm u moħħ li bis-saħħa tagħha l-lum ir-razza maltija ħadet bixra għaliha li tagħżilha minn dik ta' l-ewwel nisel u saħansitra min-nisel tal-Lsien li titkellem bih.

Illi l-Maltin jitkellmu bi Lsien li hu ta' nisel wieħed ma' tal-Għarbi fil-waqt illi l-Folklore tiegħu huwa, tista' tgħid, kollu kemm hu ewropew, hi waħda mill-ħwejjeġ illi fuqha stagħġeb il-magħruf Professur Sayce meta sama' u qara t-taħdita tiegħi fuq il-Folklore malti dwar it-Temp u l-Biedja u staqsieni jekk dana kienx imħabba li l-Maltin baqgħu Insara?—Hija ħaġa li

ma tistax tiċħadha illi r-Reliġjon kienet waħda mir-raġunijiet qawwija li dejjem għażlet l-Ilsien semitiku-malti minn dak tal-Għarbi fl-Affrika ta' Fuq li ħa x-xejra tal-progress Mawmettan fil-waqt li l-Malti fil-perijodu Biżantin kien laħaq ħa, u baqa' jieħu, l-ewwel, ix-xejra tad-drawwiet tal-Knisja Sirijaka, u mbagħad tal-Latina bil-liturġija skond il-kalendarju Gulìjan, u mbagħad, Gregorjan.

Jien f'dik it-taħdita, bħalma għidtilkom, kont messejt fuq biċċa waħda mill-Folklore malti, jiġifieri fuq il-għamla ewropea tal-qwiel tat-Temp u Biedja bid-drawwiet u superstizzjonijiet li ntgħaġnu fil-moħħ u fir-ruħ tal-poplu Malti—u b'hekk jien waqqajt dak li Patri Magri kien qal fil-kotba ta' *Hrejjef Missirijietna* u f'dawk ta' *X'Jgħid il-Malti jew l-Għerf bla miktub tal-Maltin*, illi, jiġifieri "dawn il-qwiel huma ta 'nisel Feniċju u li flimkien ma' l-Ilsien malti huma fdal ta' żminijiet l-aktar bikrija." F'dik it-taħdita jien kont għażilt l-iktar żewġ ħwejjeġ li jagħmlu mill-għerf u sengħa bikrijin tal-bniedem, li huma dawk tas-sema, il-baħar u l-art, biex nuri kemm, sa minn żminijiet ewlenin ta' l-Istorja, u l-iktar miż-Żminijiet tan-Nofs, kienet qawwija dik ir-rabta li kellna ma-nies ta' l-artijiet ta' bejn ix-xtut tal-Mediterran tan-naħa ta' l-Ewropa u dawk ta' l-Affrika ta' Fuq għal dawk li huma Lsien u Drawwiet, rabta li hija l-ħolqa li tgħaqqad fil-poplu malti l-element Semitiku ma' l-Arjan.

Il-lum, iżda, irrid immiss iżjed fil-wisa' fuq biċċa oħra mill-Folklore Malti li hija wkoll imsensla, mhux le mal-Metereoloġija u Biedja biss, mhux le ma' qwiel jew proverbi biss, iżda ma' kollha kemm hi l-fraseoloġija Maltija li l-lum tagħmel mal-Lsien Malti kif nitkellmuh. Fuq hekk nistgħu ngħidu li l-Folklore malti u l-Lsien malti huma ħaġa waħda, jiġifieri ma tistax tagħżel il-wieħed mill-ieħor. Fi ftit kliem mhux il-Folklore li hu msensel mal-Lsien malti, imma il-Lsien malti li hu marbut mal-Folkore. Il-Lsien malti mingħajr id-daqqiet ta' pinzell tal-ħżuż tal-Folklore fuq il-fond tiegħu ma jista' qatt jissawwar fi kwadru sħiħ li l-lum jissejjaħ il-Lsien malti. Mingħajr il-Folklore, jiġifieri mingħajr il-frażi, hi xinhi, li nsibuha mnaqqxa fuq il-fond tat-taħdit malti f'ħalq il-poplu, dik il-frażi li biha jitfisser il-ħsieb, id-drawwiet it-twemmin u s-superstizzjonijiet, il-Lsien malti jintafa' lura għal millinqas elfejn sena u minnu ma jifdalx ħlief l-iskeletru tal-kelma, l-iktar tal-verb b'tifsira waħda jew tnejn—li ma tfissirx ħlief il-ħsieb ewlieni fiżiku nieqes minn

idejjiet astratti, li tfisser l-oġġett ta' dik il-ħabta u l-ebda ieħor ta' barra minn żmienha—għalhekk il-Lsien jibqa' battal mit-terminoloġija ideoloġika, teknika u xjentifika li nħolqot mal-progress mill-ewwel Żminijiet tan-Nofs sal-lum.

Fil-Malti, il-kelma qadima fejn dik tal-lum nistgħu nxebbhuha mal-għamara tat-tiżjin tal-persuna f'qabar ta' żmien il-Feniċi ma' l-oġġetti tat-twaletta tal-lum.

Il-Lsien Malti, kif fissirt fit-taħdita li semmejt, nistgħu nqisuh bħala kapitlu ċkejken tal-Lsien semitiku mitkellem mis-Surija sa tarf l-Affrika ta' Fuq, kif il-Gżejjer ta' Malta fil-Baħar Mediterran nistgħu nqisuhom bħala l-fdal ta' l-Art tal-Mogħreb ta' qabel iż-żminijiet ta' l-Istorja. Iżda sew il-Lsien Malti kemm in-nisel tal-poplu Malti mill-ewwel żminijiet storiċi 'l hawn, kif jixhdu d-drawwiet tiegħu u s-sura mżewqa ta' lsienu, ħadu xeħta għaliha magħġuna mill-id ta' ġrajjiet li għaddew minn fuq il-gżejjer ta' Malta, u b'hekk fil-poplu malti saret ma' tul eluf ta' snin, u l-iktar fl-aħħar elf sena, bidla mill-qiegħ jew fl-arblu tar-razza li ddakkar minn fergħat ta' razez fil-qrib u razez oħra ewropej, sew fil-ħajja ekonomika, pulitka u morali, kemm ukoll fit-tifsir tal-ħsibijiet li bis-self ta' kliem ġdid, il-moħħ tal-poplu sawwar fi frażijiet ġodda mibnijin fuq sintassi ta' ilsna ewropej, fil-waqt li żamm ruħu marbut mal-morfoloġija ta' Lsienu u ma' xi idjotismi qodma tal-Lsien Malti.

B'din is-sura ġdida, il-Lsien Malti jista' jitqies bħala Lsien għalih, ilsien li fih jorbot is-sensiela ta' bejn iż-żewġ Lsna kbar: is-Semitiku—ta' fergħa Għarbija—u l-Arjan—ta' fergħa Neo-Latina jew Romanza. F'dan it-tiswir tal-Lsien Malti għandu, kif sa nfisser iżjed bir-reqqa, sehem kbir il-Folklore jew il-Għerf popolari bid-drawwiet u superstizzjonijiet tiegħu li minn elf sena 'l hawn daħlu fost il-poplu u bihom iddakkar il-Lsien Malti.

Fuq ix-xeħta taljana ta' xi frażijiet maltin kien kiteb il-Professur Salvu Castaldi fil-ktejjeb tiegħu "Maltesismi e Frasi Toscane." Iżda x-xebh li wera Castaldi bejn il-frażi maltija u dik taljana jew toskana hija fuq dak *ta' ħsieb* u mhux *ta' ħsieb u kliem flimkien.*

Ili titkellem fuq ir-rabta tal-Lsien mal-Folklore kulħadd jaf li mhix ħaġa li tista' tgħidha f'taħdita ta' siegħa u lanqas ta' jum sħiħ. Mill-materja! li ġbart fuq hekk nislet għalhekk xi ħwejjeġ 'l hawn u 'l hinn u nurihom fil-qosor, u 'l quddiem nittama li f'xi laqgħat oħra nkun nista' fuq hekk nissokta nkellimkom fil-wisa'.

Ix-xebh ta' frażijiet maltin ma 'dawk ta' Ilsna Ewropej b'rihet ir-rabta ta' drawwiet u superstizzjonijiet ġodda fil-Gżejjer tagħna jibda minn żmien in-Normanni u jibqa' sejjer b'kollox għal madwar 500 sena ma' tul is-saltniet ta' l-Aragoniżi u l-Kastiljani u f'ħin wieħed żmien il-Viċerejiet ta' Sqallija li magħha kellna x'naqsmu iżjed fil-qrib fil-ħajja ekonomika, amministrativa u soċjali meta fi żmien wieħed il-Lsien Anglu-Sassoni ta' l-Ingilterra beda jitħallat bit-terminoloġija franċiża u wara żmien ma' dik tal-Latin. Minn żmien l-Ordni sal-lum insibu li l-Lsien Malti ħa sura iżjed imżewqa, u fih żdied xi kliem tekniku tan-navigazzjon, snajja', sajd, kaċċa, u dan l-aħħar ta' inġinirija u *sports*, moda, ecc., jiġifieri kliem franċiż, spanjol u ingliż, u 'l hawn u 'l hinn ukoll xi kliem għarbi tal-Kosta ta' Barberija li daħal ġdid ma' rsiera għarab u bil-kummerċ max-xtajtiet ta' dik l-art sal-bidu tas-Seklu Dsatax.

Biex nimxu ma' dak li jrodd il-Lsien Malti tal-lum skond il-ġrajjiet li għadda minnhom nibdew, għalhekk l-ewwelnett, minn xi frażijiet sqallin li fihom, barra mill-ħsieb, insibu li jaqblu wkoll xi kliem.

Dannucci a lu villanu alloggiu e manciari francu—Taw lill-bidwi igħammar u jiekol frank. *Ma comu lu Re vidia ca sgarracanu*—Iżda kif ir-re ra li qegħdin jiżarraw. *Una di tuttu*—Dintott. *Peppi stunoi*—Peppi stona. *Idda lu vardava soda soda.* Hija kienet tħares lejh soda soda. *Firnicia 'n testa*—Firniżija fir-ras. *Pi dui voti si l'ha scapulata*—Skapulaha għal darbtejn. *E ci dissi chiaru e tunnu*—U qallu ċar u tond. *Ha addunatu di la to' superbia*—Induna bis-suppervja tiegħek. *Basta però chi come t'allesti mi lu porti subbitu*—Iżda basta li malli tlestih iġġibuli malajr. *Quannu foru lesti*—Meta kienu lesti. *Faciti contu ca' un m'aviti vistu*—Agħmel kont li ma rajtnix. *San Pietru era curiusiteru*—San Pietru kien kurżitajr. *San Pietru allura cci dissi 'ncuitatu*—San Pietru allura qallu inkwitat. *Si cuisciò lu nasu*—

Ixxoxxa mnieħru. *Dui monaci Capuccini jianu caminannu a fari la circa*—Żewġ patrijiet Kabuċċini kienu sejrin biex jagħmlu ċ-ċirka. *'Ncignusi*—Inġinjużi. *Ficiru di modu e maniera chi...*—Għamlu mod u maniera li... *Pi cumminazioni lu nzirtau 'nt'o sonnu*—Kumbinazzjoni nzertali f'nagħsu. *Datemene una junta*—Tini ġonta. *Avia a jiri a'na banna.* Kellu jmur banda. *Mparissi ca s'affruntava*—Taparsi rrifronta ruħu. *S'allianavanu cu li carti*—Kienu jaljenaw ruħhom bil-karti (tal-logħob). *Li genti 'n sutta*

mia—In-nies sutta tiegħi. *Si ci miseru pi' piantuni davanti*—Qagħdu pjantun quddiemu. *Cu' mi lu dissi, signali chi mi lu putia diri*—Min qalli sinjal li sata' jgħidli. *L'hai fattu a mia*—Għamiltħieli. *Na giurnata mentri si custuniavanu*—Ġurnata waħda fil-waqt li kienu jikkustinjaw. *Allocu d'inzirtari lu gatta...*—Minflok ma nzertaw il-qattusa... *Lu cavaddu sarrumazzaw*—Iż-żiemel irmazza. *Ho n'cappatu 'na cosa*—Inkappajt ħaġa.

Ngħaddu issa għal dawk il-frażijiet fl-Isqalli li magħhom il-Malti *jaqbel fil-ħsieb biss*. Insemmi xi ftit minnhom:

'Un po' jiri la me' palora e la 'tua nn'arreri—Ma tistax traġġa' l-kelma tiegħi u tiegħek lura. *La Peppina s'sietta a l'ucchieddu di lu suli*—Peppina toqgħod għal għajn ix-xemx. *'Un ci sentia mancu 'na musca*—Ma kontx tisma' dubbiena. *E dda' ce' era frutti fora tempu*—U kien hemm frottijiet barra minn żmienhom. *Varda che facemu*—Ara x'nagħmlu. *L'aviti a vidiri vui*—Għandek tarah inti. *Lu re di li piatti si nni passoi, ma di la tavola noi*—Is-sultan dik tal-platti ħallieha tgħaddi (li l-klieb ġarrewlu l-platti) imma tal-mejda le. *Un jornu 'nta di l-autri*—Ġurnata fost l-oħrajn. *Doppu menz'ura li riuzzu era bonu*—Wara nofs siegħa l-Prinċep għadda għat-tajjeb. *Vulistivu vidiri a ddu Fusiddu*—Trid tara lil dan Fusiddu. *Facemu 'na cosa*—Nagħmlu ħaġa. *Iddu cerca di jiri 'n sacchetta iddu*—Dak qiegħed ifittex li jdaħħal fix-xkora lil dak. *Ddiu la manna bona*—Alla jibgħatha tajba. *Lu nemicu sta di cadiri u non cadiri*—L-għadu bejn sa jaqa' u ma jaqax.

Mill-frażijiet sqallin nistgħu nmorru wkoll fuq il-frażijiet taljani fejn insibu wkoll li hemm xi xebh bejn dawn u l-Malti.

Barra minn dawk imsemmijin minn Salvatore Castaldi fil-*Maltesismi e Frasi Toscane*, insibu oħrajn sew fit-Taljan ta' bejn l-aħħar ta' l-1200 u l-bidu tal-1300 kif ukoll fit-Taljan tal-lum.

Fost il-frażijiet taljani li jaqblu mal-Malti nistgħu nsemmu dawn:

Facciamo la debita tara ad alcune circostanze—Naqtgħu it-tara eċċ. *Era nuovo e fiammante*—Kien ġdid fjamant. *Arbitrio della seta*—Arbitlu tal-ħarir (Taljan ta' l-1600). Hawnhekk il-kelma *arbitrio* (bl-Isqalli. *arbitriu*) tfisser makna, għodod, strument. Ma jidhirx li l-lum baqgħet ħajja fit-Taljan.

Il pane era attoscato—Il-ħobż kien intuskat (*Nuovi Squarci di eloquenza, 1843.*)

Mit-Taljan tas-Seklu Tlittax (Malispini) nisiltu dawn is-sentenzi:

Allora i Fiesolani vedendo che non si poteano più tenere. Il-kelma *tenere* skond nota fil-ktieb tfisser, *tenere resistenza, resistere*—Imbagħad in-nies ta' Fiesole meta raw li ma jistgħux iżommu iżjed. *E le donne senza ordinamento passavansi le maggiori di una gonnella.* Skond nota tal-ktieb il-verb *passarsi* fit-Taljan hawnhekk għandu t-tifsira ta' *contentarsi, sopportare.* In-nota tkompli tgħid li dan il-verb jużawh ħafna l-Franċiżi u iktarx meħud minnhom, għalkemm l-editur jidhirlu li hu mnissel mill-parteċipju *passus* tal-Latin *patior.*—U n-nisa kienu mingħajr tiżjin, igħaddu, il-kbar fosthom, b'għonnella.

Mit-Toskan insemmi xi frażijiet meħudin minn Fucini:

Me lo faccio a piedi come avevo ideato—Nagħmilha bil-mixi kif kont għamilt il-ħsieb. ...*Tira giù una gran fugata alle corde come viene viene*—U beda jagħti u jdoqq kif ġie ġie. *Era stato a un pelo di diventare un grosso e denaroso commerciante*—Għal xagħra ma kienx sa jsir neguzjant kbir u tal-flus. *Balbettando come se le parole gli si annodassero giù per la gola, ruppe prima il silenzio*—Itemtem bħalli kieku telgħetlu għoqda fi grieżmu, kiser l-ewwel wieħed is-skiet. *Nel tempo che l'ascoltavano guardandolo fisso mi dettero nell'occhio tre lunghi vergoni di castagno*—Fil-ħin li qed nisimgħu nħares lejh fis tawni f'għajni tliet għesieleġ tal-qastan. ...*E dentro ci trovò la bagatella di mille lire tonde*—U ġewwa sab il-bagatella ta' elf lira tondi. *Se arriva all'alba, bisogna dire che la robustezza della sua fibra sia capace di far miracoli*—**Jekk iwassal sas-sebħ,** (jiġifieri jekk jibqa' ħaj sas-sebħ), trid għid illi l-qawwa, eċċ.

Il-għanjiet Maltin popolari huma iktarx ottonari kif ukoll insibuhom fin-Naplitan u fl-Isqalli.

Kif naraw minn xi frażijiet u kliem Sqalli, xi kliem Malti, għalkemm fil-għamla hu ta' nisel semitiku, aħna ħadnieh mill-Isqalli, fosthom il-kelma "maktur", *maccaturi*, "nieqa", *naca*, u oħrajn.

Qabel ma nagħlaq dan ix-xebh, biex inwettaq ix-xebh tal-frażijiet Maltin ma' xi oħrajn f'ilsna neo-latini, sa nsemmi xi drawwiet maltin bil-frażijiet tagħhom ukoll li jmissu ma' l-aqwa ġrajjiet li jagħmlu mill-ħajja tal-bniedem u li jaqblu wkoll ma' dawk l-oħra ta' artijiet ewropej fil-qrib fosthom ta' Sqallija u l-Italja; jiġifieri drawwiet tat-twelid, taż-żwieġ u tal-mewt.

Fid-drawwiet ta' qabel iż-żwieġ insibu li hemm rabta f'bosta ħwejjeġ. Fi Sqallija x-xbejba tagħmel wegħdi u noveni lil San Rafel Arkanġlu jew lil San Ġwann jew it-trediċina ta' Sant'

Antnin; f'Malta dawn iktarx isiru lil Santa Rita. Xi ismijiet ta' ħwejjeġ li jingħataw fid-dota lill-għarusa fi Sqallija, bħal dawk li nsibu fil-kitba taż-żwieġ ta' bejn l-1200 u l-1700, jaqblu ma' l-ismijiet ta' xi ħwejjeġ f'Malta, għallinqas dawk li bqajna nafu bihom sal-bidu ta' dan is-seklu. Insemmu xi ftit minnhom: *Mantigghia con guarnizione*—mantilja bil-gwarnizzjon; *faudali*—fardal; *tovagli*—tvalji; *indiana* (*nova*)—indjana; *posati d'argento*—pożati; *schiavina*—xkavina. Fost dawn ta' min isemmi din il-lista meħuda minn kitba taż-żwieġ kelma b'kelma: "*Mataraccia, duo de fustagno plena lana, traversum, unum de fustagno plena pluma... cum listis sericis, cultram unam albam, suttana quatuor, dublettum unum, thobalios tres*" li bil-Malti tfisser dan: "Mtieraħ, tnejn tal-fustan mimlijin bis-suf, ta' versa waħda, mimlijin bir-rix... bil-listi tal-ħarir... kutra waħda bajda, erba' staten, dublett, tliet tvalji." Il-Latin ta' din il-kitba ma jagħmilx għajb lil dak li nsibu miktub f'testmenti u kitbiet oħra taż-żwieġ li saru hawn Malta f'dawk iż-żminijiet.

Fuq il-ġhież jew dota, il-ftehim minn qabel. "Ftehim u ġlied bil-quddiem" jingħad fostna. Bħal fi Sqallija, hawn Malta, kif ukoll Għawdex f'xi rħula kien, u iktarx għadu, isir daqsxejn ta' trattament bil-ħelu u r-rożolin. Bejn il-missier u l-omm tal-għarajjes isir il-ftehim għal meta jsir iż-żwieġ, jew kif igħidu "biex jieħdu ż-żmien". Iċ-ċurkett jew ħatem, l-iktar f'Għawdex, jingħata mill-għarajjes bħala sinjal ta' wegħda ta' żwieġ fl-ewwel tnedija ta' qabel iż-żwieġ. Sew fi Sqallija kemm f'Malta ssir ukoll xi stedina lil qraba u ħbieb tal-għarajjes. Din tissejjaħ ir-"Rabta". Fost ir-rigali li l-għarajjes jagħtu lil xulxin ma' tul l-ewwel ġranet ta' l-imħabba huma mkatar bi qlub u bl-ewwel ittri ta' l-isem u l-kunjom irrakkmati. Jiġi li fi Sqallija (Palermu) lil xi għarus jistaqsuh: *E accusì quannu nni li manciamu sti cunfetti?*—fil-waqt li f'Malta, billi fl-irħula dak in-nhar tat-tieġ issir il-mejda u iktarx jittiekel ir-ross fil-forn, jiġi li l-għarus jistaqsuh: *U hekk meta sa nikluha dik iċ-ċappa ross?*

F'xi bnadijiet oħra ta' Sqallija u pajjiżi ta' Nofs in-Nhar ta' l-Ewropa lill-għarajjes huma u għaddejjin għad-dar wara t-tieġ it-tfal jixħtulhom ċiċri u lewż. Il-qraba u ħbieb jixħtulhom ħelu u qamħ. Hawn Malta dari, skond ma jgħidilna Abela, (Della Descrizione di Malta. Libr. II. Appendice. pag. 785, paragrafu 15.) l-għarajjes kienu jxerrdu fuqhom ix-xgħir u l-flus, u sa ftit żmien ilu f'xi rħula, il-qamħ u l-lewż. Il-lum għad hawn id-

drawwa li l-mistednin u l-qraba jixħtulhom ir-ross bħala xewqa ta' riżq. Din id-drawwa hija mxerrda wkoll fost ħafna ġnus ta' l-Ewropa, fosthom fl-Ingilterra.

Il-libsa tal-għarusa kienet tkun tal-lama, tila tal-ħajt tad-deheb jew fidda, drapp li għadu magħruf b'dak l-isem sal-lum. Abela jsemmi wkoll li fost l-oġġetti li kienu jinġarru x'ħin l-għarajjes ikunu sejrin il-knisja għat-tieġ kien ikun hemm ftira, b'żewġ figurini tal-għarus u l-għarusa fuqhom; din il-ftira kienet tissejjaħ *qarċilla*, dik li l-lum wieħed jista' jsejħilha *wedding-cake.*

Il-ħarġa hija waħda mid-drawwiet ta' wara t-tieġ: dik li l-għarus għandu, wara ż-żwieġ, jieħu l-għarusa f'xi festa kbira, li hi iktarx l-Imnarja. Fi Sqallija fil-kitba taż-żwieġ dan kien ikun ukoll wieħed mill-pattijiet, li jiġifieri ma' tul is-sena l-għarus jieħu l-għarusa għal xi festa.

Issa ngħaddu għat-twelid. Il-qabla fis-Seklu Sbatax fi Sqallija kellha l-isem ta' *suora*. F'Malta għandha l-isem ta' *majjistra*, fil-waqt li tissejjaħ ukoll *kummari* li taqbel sewwa sew ma' dik ta' *cummari* fi Sqallija u *comare* fl-Italja.

Is-Santu Kruċ, hekk kien xi żmien ilu jissejjaħ l-Alfabet li jitgħallmuh t-tfal għand in-nuna. Il-qawl tnissel mill-kelmiet *Santa Cruci* ta' *santa* bix-xbieha ta' salib b'alfabet madwaru fit-tieni faċċata ta' ktejjeb ta' xi 8 faċċati li kien jitqiegħed fit-tinjiet tal-fisqija tat-tarbija biex tħarisha minn kull deni. Biex it-tarbija jħarsuha mill-għajn kienu, u għadhom sal-lum, bħal fi Sqallija, idendlulha qrun ċkejken, idejn tal-qroll u labtu. Jekk it-tarbija titteewweb, ommha tagħmlilha bis-saba' salib fuq fommha biex it-tarbija ma tiblax xi ruħ ħażina. Jekk it-tarbija tagħtas tgħidilha: Ġesù! Meta tifel jaqa' ngħidu: *Qabad fenek*, kelmiet li jaqblu mal-kelmiet sqallin: *Pigghiò 'u cunigghieddu.* Kliem it-trabi huwa iktarx magħmul minn sillabi mtennijin b'konsonanti tax-xoffa, u tal-gerżuma qatt; b'konsonanti dentali meta t-tarbija tkun tellgħet is-snien: *Bumbu, barbar, abba, bobba, bambu, pappa, mimmi, ninni* u mbagħad ukoll *vavu, tetu, tuttu, żiżi.* Bħal dawn huma l-ismijiet imqassra vezzeġġativi, bħal: *Menu, Nenu, Fefu, Leli, Leli, Fifì, Ġoġò*, li joħorġu minn proċess fonoloġiku li 'l quddiem bi ħsiebni nfisser aktar fil-wisa' meta jkolli għalfejn nikteb fuq xi prinċipji ta 'fonetika Maltija. Dawn il-kelmiet huma mfasslin fuq dawk ta' ilsna oħra Ewropej, l-iktar Sqallin u Toskani u dan l-aħħar Ingliżi.

Għal dawk li huma drawwiet fil-Mewt, u kliem u qwiel msenslin magħhom, nistgħu nsemmu xi ftit, li huma dawn:

Il-musmar il-ġdid jaqla' l-qadim. Dan il-qawl għandu rabta mas-superstizzjoni li hemm fi Sqallija li fil-Vjatku t-tfal huma ta' aħbar ħażina għax jidhrilhom illi "*il chiodo piccolo*", kif dlonk tisma' min igħid, "*possa cacciare il grosso*". Iżda sew fi Sqallija kemm f'Malta, it-tfal, malli jinstama' jdoqq għal Vjatku, huma l-ewwel nies li jitilqu jiġru biex jilħqu fanal tal-Vjatku.

Fuq il-mewt hemm ukoll imsensel il-ħsieb ta' dan il-qawl: *Il-għada li titrabba fiha, il-kefen biss ineħħiha* li jaqbel ma' l-Isqalli: *Lu viziu di la fascia la savanu lu leva*.

Il-kelma *tebut*, għalkemm għarbija naħseb li ħadnieha mill-Isqalli *tabbutu* fil-waqt ukoll li l-Isqallin għandhom il-kelma *vara* mit-Taljan *bara* bit-tifsira ta' bradella ta' l-istatwi. Il-kelma *vara* daħlet ukoll fil-Malti u ħadet it-tifsira ta' *statwa* f'purċissjoni, milli jidher mill-istatwa ta' Santa Rożalija f'Paliermu, imsejħa bl-isem ta' *vara*, billi l-istatwa tintrafa' fuq bradella fil-baxx fuq l-idejn flok fuq l-ispallejn.

Il-kelmiet Maltin: *Mur tmellaħ!* li għandhom mill-espressjoni l-oħra iżjed moderna tal-lum: *Mur għall-gass!* ġejja mid-drawwa qadima li missirijietna kienu, milli jidher, imellħu l-iġsma ta' xi mejtin bis-salnitru biex ma jitherrewx. Ta' din id-drawwa jidher li għad fadal xi ħjiel ta' fdal f'dik l-oħra li fuq iż-żaqq minfuħa ta' kadavru jitqiegħed platt *bil-melħ* li, kif jaħsbu, inaqqas in-nefħa li hija sinjal ta' therrija, drawwa li darba qrajt tinsab ukoll f'xi raħal ta' Cumberland.

Vistu. Illi d-drawwiet tal-vistu kienu u għadhom ukoll jimxu, jekk mhux f'kollox, iżda f'ħafna ħwejjeġ, ma' dawk tal-pajjiżi ta' l-Ewropa, u l-iktar ma' ta' Sqallija u l-Italja, hija ħaġa li ma tistax tiċħadha. Illi d-drawwa tal-*vistu* ħadnieha minn Sqallija turih il-kelma *vistu* stess u l-oħra ta' *vistuż*. *Iġġib il-vistu* taqbel ma' l-oħra: *portari visitu*, *tilbes l-iswed*. Il-kelmiet *vistu*, *vistuż* tnisslu mill-għada illi wara l-mewt in-nies tad-dar iżuruhom il-ġirien u l-ħbieb biex jagħtuhom l-għomor. Bi traslat jew metafora l-kelma *vistu* qagħdet ukoll għal-libsa sewda u *vistuż* għal min jilbisha.

Lu mortu è cu li morti; nunsi nni parra cchiu jgħid l-Isqalli fil-waqt li l-Malti tgħallem igħid ukoll: *Il-mejjet mal-mejjet*, u dan jurina kemm f'dil-ħaġa, kif ukoll fi drawwiet oħra, il-Lsien Malti ssellef qwiel u ntgħaġen bi ħsibijiet fuq dak ta' l-ilsna

romanzi, kif ukoll dawn l-aħħar mitt sena u fuqhom, fuq xi drawwiet u frażijiet Ingliżi.

Qabel ma nagħlaq din it-taħdita nislet xi ftit qwiel Maltin minn ta' Vassalli (*Motti, Aforismi u Proverbi Maltesi*) u nqabbilhom ma' oħrajn ta' lsna barranin.

Aktar ma tikber aktar titgħallem—Vivendo s'impara. *Il-ħanżir jekk taqtagħlu denbu dejjem ħanżir jibqa'*—Tagli la coda al cane e rimane. *Kul għal qalbek u imxi għal għajn in-nies*—Mangiare a modo suo vestire a mo' degli altri. Dan jixbah il-qawl Għarbi li jgħid : *Kol ma jarda ħaterak wa albas ma jogħġeb annas.* (Vassalli, *Motti, Aforismi*, ecc. p. 52) *Min jiddawwar ma jilħaqx*—Chi tardi arriva male alloggia. *Il-bniedem ma tafux qabel tiekol bosta melħ miegħu*—Prima li scegliere l'amico bisogna averci mangiato il sale sette anni. *Aħjar ħarba minn karba.* Il-Għarbi jgħid : *Alhariba nosf elmarġla;* (Vassalli, *Motti Aforismi* ecc. p. 4) u l-Ingliż : *Prevention is better than cure.*

Xi proverbi Ewropej dwar it-Tempijiet, l-Istaġuni, ecc., jaqblu wkoll fil-Malti, fosthom dawn : *Jekk il-qamar ta' Settembru jimla bix-xlokk, jagħmel xlokk seba' xhur tas-sena*, li jixbah lil dan : "Alla luna settembrina sette lune se le inchina", li millbanda l-oħra jaqbel ukoll ma' l-Isqalli : La luni di Setteminu cuverna sei luni. *Fix-xahar ta' Frar (qrib il-ħarifa), jinkixfu l-agħwar*, li jaqbel (għalkemm mhux sewwa sew) mat-Taljan : "A primavera vengon tutte le magagne". *Raff sħab bi rjus, ragħad u beraq stenna* li jaqbel ma' : "Aria a fette, lampi a saette". *Sema naqxet il-fekruna, jew xita bilqliel jew riħ fortuna*, li għandu mill-ieħor : "Aria a scalelli, acqua a pozzatelli". *Qabel il-Milied la bard u la ksieħ* (jew *la ġwieħ*), li jaqbel ukoll ma' dan l-ieħor : "Avanti Natale ne freddo ne fame."

Ma' dawn nistgħu nżidu mbagħad dawk il-qwiel l-oħra li f'ilsna oħra ewropej, fosthom fl-Ingliż, jaqblu wkoll sew mat-Taljan u Sqalli, kemm ukoll mal-Malti u li ma ssibhomx bilġri fil-Għarbi, qwiel li juruna l-libsa ġdida sew fil-ħsieb kemm fil-frażjoloġija li biha l-Malti nkesa sa mit-tbexbix taż-Żminijiet tan-Nofs.

Fost dawn fl-Ingliż insemmi : *An ass must be tied where the master will have him.* Bil-Malti ngħidu : *Orbot il-ħmar fejn igħidlek sidu. He that blames would buy.* Bil-Malti : *Min imaqdar irid jixtri. A bird in the hand is worth two in the bush.* U bil-Malti : *Aħjar għasfur f'idek minn mija fl-ajru. Button to*

chin till May be in; cast not a clout till May be out. Dan għandu mill-qawl li jingħad fil-pajjiżi taż-zona tan-Nofs, fosthom fl-Italja u fi Sqalija. *Prima di San Giovanni non si cambiano i panni.* u hawn Malta: *Qabel il-ħġejjeġ la tbiddilx il-ħwejjeġ*, jiġifieri f'Gunju li jaqbel mad-drawwa ta' pajjiżi bi klima li taqbel ma' tagħna. *Tell me with whom you goest and I will tell you what thou doest*, li jaqbel ma' tagħna li jgħid: *Għidli ma' min tagħmilha u ngħidlek min int* u bħalu ngħidu wkoll: *Ma' min rajtek xebbahtekli* joqrob lejn dak fit-Taljan: *Non s'appaiano se non s'assomigliano* li jwieġeb ukoll ma' l-Ingliż: *Birds of the same feather flock together. Min jobżoq għas-sema jiġi f'wiċċu* li sewwa sew joqgħod mal-Ingliż: *Who spits against Heaven it falls on his face.* *Arfa' u sorr għal meta tiġi bżonn* li nsibuh ukoll fl-Ingliż li jgħid: *Lay things by, they may come to use.*

Jaqbel imbagħad sahansitra mal-Latin il-qawl li jgħid: *Il-magħmul tqisu tista', iżda le ssewwih* li nsibuh fil-qawl ta' Sallustju: *Praeterita reprehendi possunt: corrigi non possunt.*

Iżda għalkemm la t-Temp u lanqas il-Biedja ma jaqblu ma' dawk tal-pajjiżi ta' Fuq, insibu li xi qwiel ta' dawn jaqblu wkoll ma' tagħna u għalhekk ukoll ma' tal-pajjiżi Ewropej tan-Nofs.

Fi Sqallija, kif ukoll f'Malta, għad hemm il-qawl li jgħid li jekk fil-Kandlora ma jberraqx u ma jriegħedx, ix-xitwa hija barra, iżda jekk iberraq jew iriegħed ix-xitwa għandha 40 ġurnata oħra. Dan it-twemmin li jagħmel mat-temp ta' l-istaġun tax-xitwa u mad-dewmien tiegħu fil-pajjiżi ta' l-Ewropa tan-Nofs insibuh ukoll f'xi pajjiżi ta' l-Italja, Franza u Spanja, u għalhekk, iktar u iktar f'Malta fejn il-qawl Sqalli magħmul minn strofa ta' ħames versi twal f'Malta tħassar u qsar b'mod li filħalq tal-poplu ma nisimgħux ħlief il-bidu ta' l-istrofa bl-aħħar kelmiet tat-tielet u r-raba' vers, jiġifieri l-kelmiet:

Primalora, Kannilora, xitwa fuora.
Primalora, Brasilora, "quaranta giorni ancora."

Fl-Ingilterra nsibu wkoll xi ħjiel ta' dan il-qawl li jgħid ilmaqlub ta' dak li jgħid fil-Malti:

If Candlemas Day be fair and bright,
Winter will have another flight;
But if Candlemas Day bring clouds and rain,
Winter is gone and won't come again.

(*Jissokta*)

KIF SARU L-INNIJIET— "TA' FILGHODU", "TA' FILGHAXIJA", "TA' MEJJU" U "TA' ĠUNJU JEW TAL-QALB TA' ĠESU'."

Ta' Dun Karm

KIEN ix-xahar ta' Awissu tas-sena 1916, żmien il-Gwerra l-Kbira, u jiena kont qiegħed ingħaddi ftit ġranet mill-btajjel tas-sajf mal-Patrijiet ta' San Franġisk fil-kunvent tagħhom, fil-Parroċċa ta' San Pawl-il-Baħar.

Għodwa waħda — kien il-Ħadd — wara l-quddiesa kantata, ħriġt, kif kont imdorri nagħmel, fit-triq quddiem il-knisja, fejn konna niltaqgħu xi erbat iħbieb u ngħidu xi ħliqa għad-dell ta' dar biswit il-kunvent, xħin nilmaħ lil Mons. Ferris, li kien kappillan tas-suldati u kien iqaddsilhom Għajn Toffieħa, ġej bi ktieb ċkejken f'idu, u kif resaq lejja qalli: Dun Karm, jiena ġej minn Għajn Toffieħa, fejn mort inqaddes lis-suldati; oh kieku taf, Dun Karm, kif igħaxxquni meta jkantaw dawk l-innijiet tagħhom, hekk sbieħ fil-kliem, u hekk ħelwin fil-mużika! U kif qalli hekk, fetaħ il-ktieb li kellu f'idu, qegħedhuli quddiemi u, fil-waqt li jiena qrajt xi ħaġa, issokta jgħidli: Kieku inti tikteb xi ftit innijiet bil-malti li jkunu jistgħu jitkantaw mill-poplu fil-knejjes, f'xi proċessjonijiet jew xi bnadi oħra, ma tkunx ħaġa sabiħa li tista' tagħmel ġid bla tarf, billi n-nies jitgħallmu jfaħħru 'l Alla kif jixraq u kif imiss?

Jiena weġibt: Għandek raġun biex tbigħ, Mons.; imma x'jiswa li jiena nikteb xi innijiet, u nikteb l-aħjar li nista', biex ma jkunux agħar minn ta' ħaddieħor, jekk imbagħad ma jkolniex min iqegħedhom f'mużika li tixraq? U, jekk issir il-mużika, min igħallimhom lill-poplu, biex kulħadd ikun jista' jkantahom? Din il-ħaġa tista' ssir biss bi ftehim mal-Gvern, biex l-innijiet jidħlu fl-iskejjel ta' Malta kollha, u hekk titla' ġenerazzjoni li tkun taf tkanta dawk l-innijiet u bil-mod il-mod dawn jidħlu wkoll fil-knejjes.

— Sewwa qiegħed tgħid, qalli; fetaħ idejh bħal min jara tisfalu fix-xejn tama sabiħa, u t-taħdita waqfet hemmhekk.

Għadda ż-żmien, kellna l-kostituzzjoni, u fl-1927, Mons. Ferris kien Ministru ta' l-Edukazzjoni. U ġurnata waħda kif kont għaddej mill-pjazza tal-Belt, nilmħu ġej fuqi, bil-pass ak-

tarx imgħaġġel, u sejjaħli: "Mons.!" Jiena waqaft, ħarist f'wiċċu, u għidtlu: "Naf x'sa tgħidli."

— "Xinhu?" qalli.—Sa tgħidli fuq dawk l-innijiet li semmejna darba San Pawl-il-Baħar.

— Dan, qalli, kif sata' jiġi f'rasek wara daqshekk snin?

— Għax jiena, għidtlu, ħaġa tajba u sabiħa ma ninsihiex malajr.

— Kollox sewwa, issokta; mela issa nistgħu nagħmlu xi ħaġa?

— Nistgħu, għax issa l-iskejjel huma f'idejk, u t-tfal kollha jkunu jistgħu jitgħallmu dawk l-innijiet li nagħmlu għalihom.

— Sewwa wisq. U biex jaqbel nibdew?

— Jiena kont nibda b'innu ta' filgħodu u ieħor ta' filgħaxija; l-wieħed jitkanta qabel jibda t-tagħlim filgħodu, u l-ieħor qabel ma joħorġu t-tfal mill-iskejjel wara nofs in-nhar.

— Tajjeb ħafna: u għall-mużika min taħseb li jista jindaħal?

— Naħseb li s-Surmast Ġużeppi Caruana, dak li kiteb il-mużika ta' l-innu ewkaristiku "T'Adoriam Ostia divina", jista' jaqdina sewwa.

— Tajjeb wisq; imma jien ma nafux, lil Caruana; tista' taraħ int?

— Naraħ jien, għidtlu; u nfridna.

Biex ma ntawwalx, jiena sibt lil Ġużeppi Caruana, fissirtlu **l-ħsieb tal-Ministru, u sar il-ftehim** li jiena nikteb il-versi u hu jikteb il-mużika, kemm jista' jkun tagħti għall-widna, biex it-tfal jitgħallmuha malajr: u hekk ħarġu l-ewwel żewġ innijiet—"Ta' Filgħodu" u "Ta' Filgħaxija".

Il-Ministru tgħaxxaq bihom, u mħajjar għal xi oħrajn qalli: Issa nibqgħu b'dawn?

Le, għidtlu; issa niktbu wieħed lill-Madonna għax-xahar ta' Mejju: u fi żmien qasir ħareġ it-tielet innu, "L-Innu ta' Mejju" li l-ħlewwa tiegħu saħħret lil Mons. Ferris, li bil-ħrara kollha tennieli: Issa nibqgħu b'dawn?

Le, weġibtu; issa wieħed lil Qalb ta' Ġesù, biex jitkanta fix-xahar ta' Ġunju. U hekk ħareġ ir-raba' innu, dak li għadu jinsama' kull-imkien fix-xahar tal-Qalb ta' Ġesù u f'ħafna ħabtiet oħra. Lill-Ministru għoġbu fuq li għoġbu, u biex iduq u jtiegħem sewwa l-ħlewwa ta' dawn l-innijiet, talab lis-Surmast Ġużeppi Caruana li jhejji daqsxejn ta' kunċert bil-kant ta' tfal magħżulin mill-iskejjel u ta' nies tal-professjoni, akkumpanjati minn orkestra żgħira.

Is-Sur Caruana ntafa' bil-heġġa kollha għal din il-biċċa xogħol; għażel tfal mill-iskejjel tal-Kottoniera, tal-Florjana, ta' Tas-Sliema u tal-Belt, ħarriġhom tajjeb, u l-kunċert sar fl-Iskola ta' Sant'Jiermu—illum jaħasra ħerba—b'xi mija u ħamsin leħen ta tfal, bniet u subien, ma' xi erba' tal-professjoni.

Kull min kien mistieden u sama' l-mużika ta' dawk l-innijiet, mużika li tmur dritt fil-qalb, itgħaxxaq, u ma satax jispiċċa l-ferħ u ċ-ċapċip ta' l-idejn lis-Surmast Caruana.

Mons. Ferris kien barra minnu n-nifsu bil-ferħ, għax ra li x-xewqa tiegħu, imwielda fis-sikta ta' Għajn Toffieħa kienet issa mitmuma aktarx f'sura isbaħ milli hu sata' qatt jistenna.

Biex ifisser dan il-ferħ tiegħu, Mons. Ferris kitibli ittra fejn iżża hajr lili u lil Ġużeppi Caruana minn kulma konna għamilna biex inwettqu x-xewqa tiegħu, ittra li turi t-tqanqil ta' qalb li hu kellu fil-waqt li kien qiegħed jiktibha.

Għajb, jaħasra, li wara ftit taż-żmien dawk l-innijiet inqatgħu mill-iskejjel li għalihom kienu miktuba. Ewwilla kienu jtellfu ż-żmien lit-tfal? Ma naħsebx, għaliex ftit minuti mgħoddija f'tifħir u talb 'l Alla qabel wieħed jibda x-xogħol tiegħu u wara li jtemmu, ma jistax jissejjaħ telf ta' żmien.

Iżda dan il-għajb ma kienx għal dejjem: u dawk kollha li kienu ħabbew lil dawn l-innijiet, itgħaxxqu mhux ftit meta, dawn il-granet waslet l-aħbar illi Mr. J. Brennan, id-Direttur ta' l-Edukazzjoni, qiegħed iħabrek biex il-kant ta' dawn l-innijiet jarġa' jidħol fl-iskejjel kollha.

Oh! inħobbuha dejjem lil Malta tagħna u nħobbuhom lill-ħwejjeġ sbieħ tagħha!

IL-GHOLJA

Wieqfa,
u rasha,
bajda, sabiħa,
titbewwes fis-sema
ma' sħaba li tgħannaqha
bil-ħlewwa... li tħajrek tmur ħdejha,
'Mma xħin tixħet riġlejk fuq il-għolja,
tagħraf kemm tiswa tbatija l-imħabba...

Dun Frans Camilleri.

S U N E T T I

I

Nixtieqni rieqed hiemed, hemm fuq dgħajsa,
nixxaħxaħ taħt ix-xemx ma' l-ilmijiet ,
taħt sema safi, jiddi fuq Bengħajsa,
imtajjar fuq ir-raxx tal-ħsiebijiet...

W' ghal dell is-sħab bla nikta, safi, jterter,
inħares ġwejjed taħt firxet il-qlugħ,
li tofrogħ, timla, togħla, tinżel, tperper,
bħal mewġ imkaxkar, 'l hinn mix-xtut maqtugħ.

Hemmhekk taħt l-iżraq, tfewweġ ħiemda l-fewġa;
u jgħaddi baxx il-gawwi, qtajja', qtajja';
iżerżer ta' mħabbietu, fuq il-mewġa,
l-għanja lubiena li ghallmitu l-ħajja...

O, ejja mmorru, ghaliex hemm bla ħtija,
tagħnet il-ħajja, tagħnet mingħajr dmija!

II

Ghajjien, Mulejja, nħossni: t-telqa mejta
tad-demm li jnin ġe' fija, qed itfawwar
tqila ma' ġismi—qisni qiegħed f'bejta
ta' ngħas xaħxieħi, fejn il-ħolm jissawwar.

Il-lum jien ghadni dieħel fiż-żgħożija:
f'qamar in-nar ħarqien ta' mitt elf ħeġġa;
ta' mħabba ta' kull lewn, f'kull daqs qawwija,
imjassra b'niggiżiet ħarxa bħal vleġġa...

Il-lum imissu l-baħar sħiħ tal-ħajja
jimla fid-dija tax-xemx ratba u bnina,
jofroq il-medda tax-xtajtiet u l-plajja,
u jfarrak kull ilġiem, kull rabta rżina.

'Ma l-lum fuq ħajti jnewnem, qamar, qiegħed
fuq xfar id-dlam—u d-dawl jasal imriegħed.

W. P. Gulia
(Student: Kors Akkad. tax-Xjenza)

IRXIEX U QAWSALLI

Tektik ta' rxiex inħoss qed iraqqadni,
U ż-żiffa fuq ħaddejja
Titliegħeb miegħi, tinbex, tinbex fija
Biex ma nagħlaqx għajnejja.

Tkun tridni nara l-mewġa kaħlanija
Kif dieħla tkun minn barra.
Iddoqq u tgħanni l-għanja li taf tgħanni
Spanjola bil-kitarra.

L-għejjun ċħirsa b'leħen ċar tal-fidda.
Iċ-ċgħak bħal kor imbiegħed,
L-għadajjar ħemm jogħnosu jew jitniegħdu.
Il-ward jitbekka mriegħed.

Eluf ta' sħab għarajjes liebsa l-abjad
Bħal ġilji tal-widien,
Id f'id qed jiżfnu u jidħlu 'l ġewwa jiġru,
Imbagħ'd ma jidhru mkien.

Il-weraq saru slaten bil-kuruna
Mimlija ħaġar żgħar;
Il-blat: kristall u mirja; l-art imkesksa:
Blanżuni, tlief, u nwar.

Maċ-ċinct nieżla frenża kollha bozoz
Midmuma ġewwa x-xejn,
B'nifs ħelu r-riħ sikwit iwaqqa' waħda
U tmurlek, min jaf fejn!?

Irxiex, irxiex, ix-xemx u x-xita f'daqqa,
Dwal, raġġi u dellijiet.
Iwarrad il-punent peprin u vjoli
Fil-ġonna tas-smewwiet.

Titfaċċa x-xemx, biswit, ġo loġġa tidher
Miniera deh'b zekkin;
Tistaħba u l-għabra tilma dlonk tissawwar
Fi xniexel imdendlin.

Saħħara, żibġa mbaċċa kollha swaba',
Mas-siġra bilġri daret,
Imlietha ħjut u żigużajgi jleqqu,
Hallietħom hemm u għabet.

Kastelli kbar ta' l-alabastru fl-għoli
Ġox-xefaq lejn il-lvant
Qawsalli sbieħ 'il fuq minn dawn jixxerrfu,
Imżejna bl-isbaħ mant.

Għajnejh kulħadd qalagħhom, kulħadd mgħaxxaq,
Tpespis, tisfir, tperpir,
U l-għajta wħidha toħroġ tiġri tiġri:
"Imm' Alla kemm hu kbir!"

MARY MEYLAK

KELMET IL-KOBOR

Hija l-għażiż, illum m'għadx għandek biża'
Tistqarr min int—bħalma għamilt f'xi jiem:
Kont tistħi dari u tilgħab wisq bil-kliem;
Il-kelma "Malti", fost l-oħrajn, taqbiżha.

Le! kun iljun (u għandek biex), tkunx wiżgħa:
Stqarr: "Jiena Malti." b'wiċċek minn quddiem!
Taf li l-barrani llum iroddlok sliem
U l-ebda klejma 'l-Gżira ma tniggiżha.

Il-ġieħ bla tebgħa u Malta mhix mimsusa!
Qalbiena wliedha u ma jibżgħux min-nar!
Għalhekk kif toħroġ minn ġo fommok, busha

Il-kelma "Malti"—isem ġens l-azzar!
Ma tinkiserx u ma tiksrekx, meqjusa
Kif inhi llum: mhix kelma tal-fuħħar!

ALBERT M. CASSOLA.

MANIKOMJU

Ftaħt fuq id-dinja r-Radju, biex b'widnejja,
Nitkixxef tal-ġnus fl-art il-ħsebijiet,
W in-nisġa tal-fehmiet f'moħħom għaddejja,
F'dit-taqliba ta' qilla u ta' qerdiet.

Fuq il-ħġieġa bid-dawl, sammart għajnejja,
U ġrejt 'il fuq u 'l isfel ma' l-ibliet;
U smajt illhna mħawdin u kliem ta' nkejja
Ta' tmaqdir u theddid, ta' ħjiena u ġlied.

Donnhom tilfu l-bnedmin it-trieq tas-sewwa
W id-dawl tad-dehen u tal-ħajja t-tmun
U waqgħu imjassrin f'kull qerq ta' dnewwa.

Quddiem ir-Radju jgħajjat bħal miġnun,
Stħajjiltni quddiem bieb ta' sptar bla qies:
Id-dinja l-Manikomju, l-morda n-nies...!

20 ta' Diċembru, 1943. P. Ġ. DELIA, S.J.

TWELIDT

Lil bin Alessandro Habela...
Ta' "Taħt Tliet Saltniet".

Twelidt minn omm Maltija bint ir-raba'
Li wirtet l-għana mill-agħsafar ġwejda
Li għandha ferħ ġewwieni, ferħ bix-xaba',
U taf tgħid kliem ta' ħlewwa, kliem ta' fejda.

U minn missier bil-għaqal, wild iblietna
Iben il-għonja, f'saħħtu, kollu ħajja
Bin omm il-kotba, bin dik l-omm li sqietna
Bil-għerf tax-xjenza, t'arti wkoll tal-ġrajja.

Għalhekk int ward ta' xitla sbejħa, bnina,
Ta' żewġ ħajjiet imwaħħda ġo l-imħabba
Ta' żewġ ulied ta' dina l-art ħanina,
Li hienja tilqgħek fiha biex titrabba.

Int bin il-fqir u l-għani—frott imbierek.
Mhux li din Malta jkollha Binha bħalek.

ANTON AZZOPARDI
(Student: Kors Akkad. tal-Letteratura)

SEARCHLIGHTS . . .

Hemm, fil-bierah tas-sema li jwahhax,
x'intom tfittxu, hosbiena, ja dwal?
Tigri magħkom il-harsa taż-żgħażagħ,
l-ommijiet qegħdin jibżgħu mat-tfal!

Mhux bhal dari, l-mistrieh biex tagħtina,
regħet niżlet, għidu intom, ix-xemx?
Għaliex, mela, f'dil-kesha hrigtuna?
M'hemmx mistrieh, din il-lejla, le, m'hemmx?

Konna rqadna bil-għeja mifnija,
konna rqadna ma' wliedna bil-ġugħ,
konna rqadna ma' hutna mirduma,
konna rqadna taht saqaf miftuh...

Għaliex, mela, mill-ġdid qajjimtuna?
Ġibtu l-hobż biex inxebbgħu l-ulied?...
Xi thabbrilna dijitkom fis-sema?
Sejra tieqaf dil-qerda li bdiet?...

Ma narawx fid-dawl tagħkom it-tama
li ttaffilna d-dmugħ tagħna u l-uġigħ,
Ma jdawwalx id-dawl tagħkom lil artna;
Tridu ddawlu s-smewwiet minn dal-qiegħ?...

Għax jien nibża' li l-bniedem q'ed jahseb
li l-għerf tiegħu, bla tarf, ma jintemmx
U b'hekk tkabbar. Min jaf fejn sa jasal?...
Jithajjarx johloq isbah mix-xemx?...

X'jiena ngħid? X'intom tfittxu? U... x'intilef?...
Ibqgħu fittxu, ibqgħu fittxu, ja dwal.
Tlifna l-Paċi... Meta ahna nsibuha,
intom titfu: u nifirhu mat-tfal!...

Dun Frans Camilleri

SILTIET MIT-TAGHLIM TA' BUDDA

Fil-Malti tal-Prof. Ġ. Aquilina

Budda, jew kif jissejjaħ ukoll Gotama, twieled xi 500 sena Q.K. fl-Indja minn familja għolja. Taha għall-ħajja kontemplativa u bid-dawl tar-raġuni naturali biss għallem xi ħwejjeġ sbieħ tassew. Il-filosofija tiegħu tfittex it-triq tal-hena billi taqta' l-bniedem mill-frugħat u twasslu, wara dil-ħajja, li hi bħala kastig fiha nfisha, għal oħra fejn il-bniedem ma jibqax jinkwieta ruħu bl-ambizzjonijiet u xewqat li qatt ma jħalluna siekta. Din hi "Nirvana", imma dawk li f'dil-ħajja jagħmlu l-ħażin, jerġgħu jitwieldu f'ħajja oħra wara l-mewt u hekk jibqgħu dejjem imħabbtin għax ma jidħlux fin-"Nirvana". Tabilħaqq, skond Budda, f'din il-ħajja kull wieħed minna qiegħed ipatti għal xi ħtija ta' għamilu qabel twelidna f'ħajja oħra li ma għadniex niftakruha. Imma jekk nidħlu fin-"Nirvana" ma nibqgħux nitwieldu u nistrieħu darba għal dejjem. F'din is-silta Budda jagħti xi tagħlim li bid-dawl tar-raġuni biss jaqbel ma' tagħlim ta' Sidna Ġesù Kristu, l-Imgħallem li bena r-Reliġjon ta' l-Imħabba fuq ir-Raġuni mgħaqqda mar-Rivelazzjoni.

Mhux bil-mibegħda tintrebaħ il-mibegħda imma bl-imħabba.

Min jixtieq jilbes il-lbsa s-safra (jiġifieri jsir patri) mingħajr imma ma jinża' d-drawwiet ħżiena, ma jixraqlux jilbisha dik il-lbsa.

Bħalma x-xita tinfed minn saqaf mhux mitbuq sewwa, hekk il-passjoni tinfed minn moħħ mingħajr għaqal.

Il-bniedem li hu għaref fil-liġi tas-ewwa imma hu nnifsu ma jagħmelx is-sewwa, jixbaħ lir-ragħaj li joqgħod igħodd in-nagħaġ ta' ħaddieħor.

Iżżomx bi ħbiebek nies li jgħixu ħażin u ma jagħmlux is-

sewwa; iżda agħżel il-ħbieb minn fost dawk li jgħixu kif jixraq u jaħsbu għoli.

Wisq aqwa li tirbaħ lilek innifsek milli tirbaħ lil ħaddieħor. Lanqas alla jew Mara (ix-xitan) ma jista' jibdel f'telfa rebħa li bniedem jagħmel fuqu nnifsu.

Bħalma l-ġilju jikber fuq miżbla u minn hemm ixerred il-fwieħa tiegħu, hekk id-dixxiplu ta' Budda ixerred id-dawl tiegħu fost in-nies li jimxu fid-dlamijiet.

Sa l-allat igħiru għall-bniedem li jaħkem is-sensi u l-passjonijiet tiegħu bħalma jaħkem iż-żwiemel.

Aħjar kelma bil-għaqal minn elf mingħajr għaqal.

U la fl-ajru, u la f'qiegħ il-baħar jew fi xquq l-iġbla ma jirnexxilek taħrab mill-mewt.

Kull min għalih id-dinja mhix aktar minn bużżieqa ta' l-ilma, il-biża tal-mewt ma jistax għalih.

Bniedem mhux għaref għaliex jitħaddet ħafna.

Bniedem ma jsirx Brahman (qassis) imħabba d-dfir ta' xagħru, it-twelid, jonkella l-familja tiegħu. Hu Brahman min iħobb is-sewwa u l-ħaqq.

Brahman mhemm xejn li jgħid li jista' hu tiegħu, għax ma għandux irbat ma' l-imħabba tad-dinja.

Min isawwat lil min ma jsawtux u jweġġa' lil min ma jweġġgħux, iġib fuqu ħafna kastigi.

L-ewwel il-bniedem għandu jintefa' għas-ewwa mbagħad hu jgħallem lil ħaddieħor.

Iġibu għira lill-allat dawk in-nies i ma jitgħażżnux, jagħmlu l-meditazzjoni, huma bil-għaqal u jħobbu jitwarrbu mid-dinja.

Mistenbħin huma dawk li ma jagħmlux il-ħażen imma l-ġid u mistrieħ lil moħħ.

Iż-żina ma għandhiex xaba'. Għaref hu min jagħraf li tgħaddi malajr, u ma tħallix wara jha ħlief niket u ħsara.

Min ifittex il-mistrieħ tiegħu f'Budda ,it-Tagħlim u fis-Samga (knisja) tabilħaqq ifittex mistrieħ tassew.

Min jiekol ħafna u jeħxien, min iħobb jorqod u jitgħażżen ma jagħmel xejn bħal ħanżir mitmugħ tajjeb, jibqa' jitwieled u jerġa' jitwieled (jiġifieri qatt ma jasal f'Nirvana fejn jistrieħ il-bniedem wara din il-ħajja).

MOHH TAJJEB

Ta' Rikardu Mifsud Bonnici

FIL-GWERRA l-kbira, il-Hakem tal-Gżira ħareġ bandu, li l-bejjiegħa kollha tal-ġwies b'irfus għandhom jiktbu kull ma jtellgħu mix-xatt u li jbigħu, b'dan igħarrfu wkoll lill-gvern bil-miktub.

Żeppi ż-Żmajmoċċ minn Bur-Marrod, ma ħabbilx rasu b'amar il-Hakem.

Żeppi kellu miegħu raġel sewwa u bin is-sewwa; Vitor il-Mellieħi, li kien jiktiblu xi ħaġa tad-djun u jagħmillu l-iswed fl-abjad meta l-midjuna kienu jħallsu dak li sidu kien isielhom.

Vitor ma kienx lura sa barra fl-iskola, billi kien għal qassis, iżda t-toqol tal-vjeġġ qatagħlu qalbu u żdinga; lil Peppi kien jaqdih, u dan jeħtieġu.

Meta Vitor qralu t-twissija biex jibgħat bil-miktub f'Dejr il-Hakem tal-Gżira, il-bejgħ u x-xiri tal-iġwies, tfantas u ma niżlitlux: qallu: "U dan fejn irridu nibagħtuh?"

"Il-Bibljoteka", wieġbu Vitor.

"Ma nibagħtu xejn".

"Jekk ma nibagħtux aħjar għalija, għax innaqqas mix-xogħol; iżda Pepp... Il-ħmar orbtu fejn igħidlek sidu".

"Isma' Vitor, aħna wara Alla ma għandniex sidien, għajr il-bhejjem, għax l-ewwel ma nagħalfu lilhom, u qegħdin magħhom bħan-nar max-xama'; naħdmu iżjed milli nifilħu! Dan fadal issa... nżidu l-kitba! Għax ma għandux ikollna rajna f'idejna? Is-sabreċ! Il-gvern fejn jidhirlu ma jgħabbiniex bis-sisa? U l-ġwies ma nħallsuhx bil-qoddiem!

"Qis qiesek", iżda meta tkun fiż-żifna, inti jkollok tiżfen".

"Meta nkunu f'dak il-baħar ngħumu...... jien għandi nifsi twil, u x-xatt nilħqu, hekk jew hekk."

Żeppi baqa' jixtri u jbigħ biċċa sewwa kif daqqlu rajh. Għaddew xahar, għaddew tnejn...... wara xi tliet xhur waslitlu risla oħra mill-Belt biex jinżel sal-Bibljoteka għax iridu jkellmuh.

"Issa x'ser nagħmlu?" qallu Vitor immasħan u mbergħen.

"X'inti titbażża', Vitor, hux nhar it-Tnejn iridu jkellmuni? Jekk Alla jamar it-Tnejn hemm inkun."

"Iżda kif ser teħles minn dil-bixkla?" Il-liġi mhix lastku. Jekk għandek ħila tagħmilha ta' baħnan, jista' jkun li ddabbar

rasek, għax l-iblah ma jħallasx dwana, mill-bqija ma għandekx bieb mnejn toħroġ!

"Min għandu n-nagħaġ għandu l-ġild u min għandu n-naħal għandu r-riħ", reġa' Żeppi.

"Mela ġej miegħi; moħħ tajjeb irid ikun; turi ħaġa b'oħra, bħall-oqbra mbajjda", wieġeb Vitor b'ħarsa li tfisser fehma qawwija."

"Jien notnos(1) u nilżem(2) dejjem f'fehemti, għax mill-bieb jew mit-tieqa rrid noħroġ".

Iż-Żmajmoċċ kien raġel qisu mramma, jiflaħ daqs gendus, twil u oħxon, wiċċu mfaqqa' u mgħaddam, kemmxejn mismut, għajnejh imbissma dejjem, u jidħku jew jibku kull x'ħin irid hu; ġbinu għoli u għalkemm maħruq bix-xemx iżda mxarrab bid-demm; mustaċċih ħfief u mitluqa għal fuq xofftejh, u minn moħħu ġor-raħal, ħadd ma kien igħaddih. F'dan iż-żmien li qegħdin insemmu, Żeppi kien fl-aħjar tiegħu, ilaħħaq iż-żewġ għexieren b'xi sena jew tnejn imxellfa.

"Għidlu l-Qandli" rama' jredden u jħammem Żeppi, "aħjar jerfa' salibu! Ara nafuhx lil Salvu? Hu ħa ħsiebi...... biċċa deheb mastizz...... minn kull qatta għandu ħemel u minn kull qoffa għandu miżbla! Mhux għax jien ser inqill għal Salvu, hu jrid jagħmilli l-ħsara u din m'hi tajba għal ħadd...... iżda l-lġiem ta' Dini jġagħalni naħfer, għax inkella b'rasi jdur 'l hinn mill-qabar! Missieri darriena fil-Hdud u l-Btajjel inqumu minn sbiħ Alla nisimgħu l-Awrora għad-dlam, u l-qassis mhux darba u tnejn u tlieta fissrilna kemm-il darba fuq il-maħfra tal-għedewwa, illi jekk ma naħfrux lanqas Alla ma jaħfrilna! U darba taf x'qal hux?... "Kristu għallimna l-Missierna, biex nibqgħu niftakru dejjem u nistqarru b'ilsienna, illi bil-kejl li naħfru, b'dak Alla jaħfrilna Maħfra b'Maħfra!" Fl-aħħar mill-aħħar, billi l-Qandli ħema u xela għalija, lili ma għamilli xejn; għax naf kif għandi noħroġ min-nasba.

"Mela Żepp mur", qallu b'żegħila tal-fomm Vitor, qis li għal xi d-9 tkun il-Bibljoteka... u ħares: skiet qabri, u kif ftehemna; isma' minni.

"Nisma' ngħid! Is-smigħ ma fihx irfigħ, u la ħsilt ħsibt hekk, hekk notnos, fehemti ma nbiddilhiex. Habat tajjeb il-lant! Sewwa sew it-Tnejn għandi xi 35 ħemel silla, minn fuq "Ta' Bilwien" u jien u Gawdenz sat-8 nkunu meddejniehom ġol-għorof tar-razzett; iċ-Ċuplajs bieżel u ħafif kemm tridu... Alla jbierku qisu berqa! Hu jarma l-bagħal u jien inxedd il-moħor... u nagħmillek tajjeb, Vitor, li l-baqra ma toħroġx bil-

ħabb, u mit-tabxa noħorġu b'wiċċ il-ġid; malli neħilsu missilla, kif inkun imħaxlef u mxewlaħ qisni qagħbur, nitlaq ma' Gawdenz; lilu nħallih jittennieni wara ta' Putirjal u jiena nerħilha lejn il-"Puplutieka".

"Iva; u staqsi għal dan:" Vitor newwillu karta f'idu...... u bil-behem(3) u l-werrej(4) għafas xofftejh, bħalkieku, wissih: kliem ma' ħadd.

"Halli f'idejja", wieġbu Peppi, u telaq bħal għafrid minn quddiemu; ma għaddewx kemm wieħed igħid ħames kredijiet, Żeppi daħal bilġri l-maqjel, f'għamla fela b'għajnejh botom żrameġ, il-ġmiel tagħhom, għażel l-isbaħ wieħed, kien imbierek Alla, qisu ħaruf!... U ħafif daqs għażżiela ħewlu lil Vitor: "Ha, dan iġbdu tajjeb għal fuq l-ispekett, indafru miegħu inti u l-għabura, u ixorbu fuqu belagħtejn jew tlieta nbid u Alla jbierek id-dinja."

Vitor kien baxx fuq xriek b'irjusu mserrħa fuq żewġ xulliliet ġod-daħla tal-mandra sejjer ixedd il-ħmara biex jitla' r-raħal. Ix-xemx kienet qiegħda taħseb biex togħdos f'baħar il-għarb tħalli xaqliba mid-dinja mkebba f'mantar dalmi, iddellijiet kienu ġa bdew jaqbżu minn fuq il-blat għoli u jinfirxu fuq il-ħlejqiet imberrħa ta' dawk l-inħawi; kien għalhekk riesaq dak in-niket marsus ġewwa kull qalb li x-xemx tħalli f'għibha; Vitor ukoll dak il-ħin ħa sehem mal-ħlejqiet u iżjed għamel bih il-biki meta ftakar fil-bixkla ta' Peppi, iżda malajr daret ma' qalbu fewġa hena li għada 'kk Alla jrid, terġa' titfaċċa u tagħti mill-ġdid lid-dinja l-ħajja u s-sliem. Iżda ma kellux qalbu f'sikkitha sa barra, wara li rama l-bhima, xekkel iż-żarmuġ, xeħtu ġol-benniena rikeb u rħielha lejn daru, il-Mellieħa, ċeklemċeklem, fit-triq qatagħha illi ż-żarmuġ jaqtagħlu nifsu, mhux le għada, kif qallu Peppi, iżda l-Hadd ta' wara, biex jekk ikun ħeles mit-tabxa kif kien jitma, Vitor u s-sieħba jduru annuna mal-mejda ħielsa minn kull ħsieb ta' dieqa, u ż-żarmuġ ma' l-ispagetti jinżlilhom iżjed għasel, u l-kus ta' l-inbid ibattluh sa l-inqas qatra, kif xtaqilhom Peppi.

* * *

Gauci, it-Tnejn kien il-Bibljoteka mperreċ wara l-bieb tarrajjes. Kien liebes qmis tal-fustan, tan-newl ta' Malta nofsha maqfula, biż-żibeġ ta' kuruna sewda mxerrfa minn fuq sidru u l-kmiem imxammrin sa fuq minkbejh; b'idejh imraxxmin: fuq il-leminija xbiha ta' Kristu Msallab, fuq l-oħra: l-Omm Imnikkta Sidtna. Sidrija, lanqas taf x'lewn hi maħlula u mitluqa fuq sidru; qaziet tal-kotnina lankè mehmuż madwar qaddu b'terħa

sewda, tirfidhulu minn ġenbejh b'żewġ dniedel iperpru; f'siequ l-waħda, qorqa tal-fart bis-suf b'kollox, maqfula fuq wiċċ siequ b'nitfa ta' dendula torbot qafla oħra għal wara għarqubu; siequ l-oħra għerja, u jofrok kemmxejn billi f'siequ l-mixduda kellu x-xquq tas-safra; kappell iswed minn dawk il-kbar... tal-faldi wisgħin, inkallat, u b'xi għanqbuta 'l hawn u 'l hinn mqabbda mill-falda għat-tromba li minn sena għal sena kien iżomm imdendel fuq witet ġol-maqjel. u ħwejġu mraxxa bil-frakijiet tanniexef. billi moqbejl kien ġarr is-silla għal ġol-għorof tar-razzett. F'kelma waħda kien qisu faxx basal aħdar misrum u mxewlaħ taħt mejda tal-ħaxix.

Żeppi ntasab mal-ħajt bil-kappell f'rasu; kien jidher bniedem hosbien jistenna kiebi, li kienu sejrin jaqtgħuhielu għal għomru; kulmin igħaddi minn quddiemu, bir-riħ, ifarfarlu minn fuqu xi frakijiet tal-weraq tas-silla niexfa u traxxax madwaru għabra sewwa.

Fis-siegħa u l-ħin instemgħet għajta: "Ġużeppi Gauci"...

Żeppi għamel ta' bir-ruħu indehex... bħalli nqata'... ġabar xofftejh, ferfer kemmxejn idejh u rama jżebbeġ għajnejh 'l hawn u 'l hinn daqs nemes!

Il-purtier tah daqqa t'għajn, rah donnu jrid igħid xi ħaġa:

— Inti Ġużeppi Gauci? — staqsieh b'ċanfira. Żeppi beda jirtogħod u bħalkieku l-kelma żammitlu fi grieżmu u bi tgergira mejta fuq xofftejh wieġeb:

— Jien... sinjur... Żeppi ż-Żmajmoċċ...

— Mhux Gauci, kunjomok?

— Iwa...

— U mela ejja x'inti titbażża'!

Żeppi reġa' beda jirtogħod; u bħal wieħed imfixkel għallaħħar, daħal mal-bewwieb fejn ir-rajjes.

— Neħħi dak il-kappell — qallu l-purtier b'wiċċ imqit; meta b'ħarsa mdardra flieħ minn fuq s'isfel.

Gauci, bħal wieħed li għadu jqum minn nagħsa, talla' qajl qajl idu, ħafen il-falda tal-kappell, kixef rasu, għadda keff idu minn fuqha u... xi frakijiet tal-kuxlief u s-silla ġġarrfu fl-art, minn rasu muxagħra u mħabbla: Żeppi waqaf hemm fil-bieb, donnu mifxul ma jafx x'jaqbad jagħmel u mingħajr ħila, jitbażża' jersaq lejn ir-rajjes.

— Imxi ftit ieħor... sa quddiem is-sinjur... dak tar-rokna — lissen bħal imdejjaq il-bewwieb, fil-waqt li għemeż lis-sinjur.

Żeppi ndehex, billi l-purtier messlu nitfa driegħu biex iress-

qu lejh infixel... żebbeġ għajnejh... ħares 'il fuq u 'l isfel... għadda idu minn fuq moħħu u żamm ruħu tqil fil-pass...

— ...u niżżel dawk it-tixmiriet... lanqas li kont Għarbi — żied igħidlu l-bewwieb.

Ġużepp Gauci, ħa nifs qawwi u daħal f'tiġrija ta' ħsibijiet ferrieħa, li kattrulu l-ħila li kellu moħbija f'qalbu, u rama jgħid bejnu u bejn ruħu: "Issa dħalna fiż-żifna... jeħtieġ inwettqu ħilitna kollha biex noħorġu mit-tabxa b'wiċċ-il-ġid... Dawn it-tfal ta' fuq l-imnabar, mad-daqqa t'għajn, bejn wieħed u ieħor, għabbarthom kollha fi ħsiebi; ma jiswewx tebaq fwiedhom; in-ħossni li għandi l-imkif kollu biex ingħaddihom bid-dgħajsa..." u wara li ħakem bejn irkobbtejh l-kappell, niżżel it-tixmiriet ta' kmiem il-qmis u xi erbat iżwiel oħra xterdu quddiem il-mikteb tar-rajjes.

* * *

"X'jismek?" staqsieh b'wiċċ ħmieti r-rajjes.

"Żeppi ż-Żmajmoċċ" wieġeb Gauci meta waħħal għajnejh qawwija f'għajnejn ir-rajjes: ilsienu nofsu mbikkem, sidru jimla u jofrogħ u idejh jirtogħdu.

"Kunjomok xinhu?"

"Gauci."

"Fejn toqgħod?"

"Għalina!" qal f'qalbu Żeppi, u erħilu jħoll il-marden:...

"Ir-razzett sinjur... u minn xi waqtiet, il-mandra lejn Għajn-Riħana, hinni wkoll għandna razzett ieħor b'żewġ għorof ta' wsigħ bil-kbir, imtalla' fuq żewġt iġnub ta' setaħ ġoċ-ċarru(1) tagħna "tan-Newla"."

"Issa sirt naf ftit inqas minn qabel, fejn toqgħod", wieġeb bħal imdejjaq, iżda bi tbissima dgħajfa, ir-rajjes; "jiena mhux dan staqsejtek...... irrid naf fejn toqgħod bid-dar.

Gauci baqa' jħares lejh, bħal wieħed li kienu għaddejjin minn moħħu ħsebijiet qawwija u miblugħ fih in-nifsu, temtem:

"Iwa, nuf, sinjur... aħna qatt ma ċċaqlaqna mir-raħal..."

"Ir-raħal x'jismu?... Kif tgħajtulu?... tenna staqsieh ir-rajjes, b'wiċċ imqit u mgħaddab.

"Bur-Marrod".

"Limit of Musta", qabeż qal wieħed mill-iskrivani li kien qrib ir-rajjes.

"Ma tafx x'jismu r-raħal" tenna r-rajjes. "X'jismu r-raħal tagħkom?"

---

(1) Roqgħa raba', minn ħabel sħiħ.

"Aħna Bur-Marrod, ngħidulu, sinjur qalbi......"

Ir-rajjes għad ma qabadx li n-nies ta' Bur-Marrod, qajla għandhom x'jaqsmu mal-Mostin. Min twieled hemm, iżżewweġ u miet hemm ukoll, għax il-biċċa l-kbira, l-iżjed l-ibdiewa ebda xkiel ma għandhom li joftomhom jew joħrogħom minn Bur-Marrod; sal-knisja u l-qassisin għandhom biex jaqdu dmirhom ta' nsara. Terġa', in-nies ta' dawk l-imkejjen li l-biċċa l-kbira, kif għedna, huma bdiewa, igħixu minn fuq arthom; ibda mill-ħobża u l-qatra tal-inbid, sal-kurrata u l-ġbejna; ma tmurx f'dar ta' bidwi u ma ssiblux moddejn tgħam ġol-matmura u ż-żniebel tat-tin imqadded.

"Il-knisja tar-raħal tagħkom mhix mibnija għamla ta' koppla?" tenna staqsieh ir-rajjes; u bla ma stenna t-tweġiba, qam biex ifissirlu t-tifsila tal-Mosta: billi għolla jdejh 'il fuq bil-ħamest iswaba' miftuħa u msaqqfa għamla ta' koppla.

"Leq, sinjur..." wieġeb ħafif, ħafif, Żeppi. "Il-knisja tar-raħal tagħna donnha maqjel twil twil tal-ingħaġ... ġejja b'medda mixħuta għat-tul, mill-madħal sa fuq il-midbaħ il-kbir; qoddiem San Mikieli tagħna!

"Ma naqbdux art", qal ir-rajjes minn taħt ilsien, lil dak ta' ma' ġenbu.

"Hu u ħmar iroddu tnejn", wieġbu dan b'wiċċ daħkani iżda mqarras, "ma tista' taħtaf xejn minn fommu".

Tenna staqsieh ir-rajjes b'wiċċ imbergħen. "Mela d-dar fejn taħbat?"

"Ġor-razzett, sinjur".

"Iva, tajjeb. U r-razzett fejn jaħbat?... X'jisimha t-triq? Iżjed ċar minn hekk ma nistax inkellmek!" Hawn ir-rajjes tfawwar iżjed; minn bejn irkobbtejh rama jiġbed is-siġġu ta' taħtu lejn il-mikteb u mifxul kif kien qabad lapis tal-ixkaka bejn żewġt iswaba', tan-nofs u l-werrej, u magħdub, rama jtambar bih fuq ktejjeb li kellu quddiemu, x'ħin qallu :—

"Irrid naf fejn tiġi t-triq tar-razzett tagħkom, mingħajr ħafna kliem żejjed!"

Peppi telaq il-kappell fl-art, medd pass il quddiem, żebbeġ għajnejh 'il hawn u 'l hinn, waqqafhom fuq wiċċ ir-rajjes, xejjer idejh it-tnejn min-naħa għall-oħra b'medda kbira; l-ewwel, ngħidu aħna, lejn ix-xmiel, imbagħad jieħu skossa oħra u jxejjirhom lejn ix-xerq, meta b'dehwa kbira u b'wiċċu mfawwar qallu :—

"Triq 'il hawn u triq 'il hinn".

Sakemm qal hekk minn wiċċu ħareġ ix-xrar! u tgħidx

kemm żebbeġ, berraq u twerreċ! B'dik is-sidrija miftuħa titbandal ma' dirgħajh u bi xfarha jħabbtu ma' sidru: hawn Żeppi tagħna farfar minn fuqu xi erba' magħseb tas-silla u xi żewġt iżwiel milli kien fadallu ma' ħwejġu.

Ir-rajjes imfawwar amar lill-purtier biex iwarrbu mill-bieb 'il barra, għal ftit, billi kulħadd ried jixkatta bid-daħk.

Il-purtier resaq lejn Żeppi bi tbissima mxerrda ma' wiċċu u b'leħen imħannen qallu:—

—Barb..., tridx toqgħod tistenna ftit barra? Dal-waqt jarġa' jgħajjatlek.

—Mela sinjur, noħroġ... mela le!—wieġeb Żeppi mgerrex.

Ġużè Gauci tħarrek minn quddiem ir-rajjes mal-purtier; dan taptaplu fuq kitfu bil-ħlewwa kollha biex iwasslu sal-bieb, kif amarlu r-rajjes.

Il-purtier ħass qalbu teħla għal Żeppi; għalhekk issa, ħadu kemm sata' b'imġiba tajba, billi rah hekk ġwejjed! u mingħalih lanqas ma ntebah illi l-iskrivani kienu riedu jgħadduh biż-żiċċ u ta' tifel żgħir! B'hekk il-purtier ta xhieda li kellu qalbu minġura.

Qalb Żeppi tkebbset iżjed bil-ħeġġa biex jissokta jagħmel b'ħiltu kollha, kulma jista' biex lir-rajjes u lill-ġlajka ta' ma' dwaru jurihom ħaġa b'oħra: u din il-berqa ta' ħsebijiet ġo moħħu leħħet qawwija f'għajnejh.

Rama jgħid f'qalbu, u jħammem:—

"Ġewwa x-xilep! U jekk għadu mhux, għad fadalli ħila nħoll elf saram ieħor... Ir-rajjes ġa qalbu maqtugħa...... hekk qrajtlu f'wiċċu! U... dawn tal-ibliet" Dammi dammi... fustan xejn(2)..., moħħom daqs imħara... u ddaħħalhom kif trid ġol-ixkora — issokta jhewden fi ħsiebu — Il-ħabel, f'idejn dak li qiegħed jistħarriġni! L-oħrajn, m'humiex ħlief kiesa mperrċa u battala, ġol-iżġieġ jew fuq il-bank ta' bejjiegħa d-duwa: għall-wirja biss!" — U erħilu jhejji ruħu għal quddiem ir-rajjes.

* * *

"X'jidhrilkom?..." qal is-sur.............. lil dawk li kienu hemm jisimgħu l-istħarriġa ta' Gauci: "kontu qatt temmnu li ġo Malta għad fadal nies minn din il-għamla! Rashom marbuta hekk bl-ikrah! Jiena qatt ma kont nobsor li llum jinsabu nies hekk baħnana, ġewwa din il-Gżira! Lanqas li konna fi żmenijiet bikrin għall-aħħar!"

"Bħal dan, ma ssibx ieħor b'nemes; qal b'wiċċ daħkani

(2) **Qawl qadim: "Duħħan bla xiwa".**

wieħed fost il-ġgajta, li kien mixħut b'wiċċu fuq il-mikteb tiegħu u b'keff idu jserraħ rasu u b'għajnejh imsammra fuq wiċċ Żeppi......

Minn barra kien jinstama' d-daħk......

"Ma tistax taqbad art ma' raġel għafsi u rozz bħal dan! Ma naslux", ġerger ir-rajjes imfixkel. Ma riedx kieku jagħti l-lala żejda lill-iskrivani, billi wieqaf minn qaddisu. "Sħiq fl-ilma", tenna r-rajjes minn taħt ilsien b'wiċċ iżjed imqit minn qabel.

"Arġa' sejjaħlu hawn ġew", amar ir-rajjes lill-purtier.

Żeppi daħal bħal bniedem imbażża', u kont ingħid aħjar, kieku għedt bħala bniedem imkexkex: u miblugħ fih in-nifsu, ħareġ tnehida minn qalbu, b'kefes idejh warajh, jilqgħu mal-ħajt tal-kamra, mexa żewġ passi lura, dendel idejh miż-żewġt ibħima mehmużin mat-terħa, u b'ħarsa mberrqa 'l fuq, bħal min bla jies, ifittex xi ħaġa fil-bogħod u ma jafx x'jaqbad jagħmel! Xeħet ħarsa ta' ħniena fuq wiċċ ir-rajjes...... għajnejh imtlew bid-dmugħ... u b'għaġla raġa' ġibidhom 'il fuq, fejn kienu mixħutin qabel.

—"Oqgħod bil-qiegħda Pepp, qallu r-rajjes wara li amar inewlulu siġġu.

Hawn Żeppi biddel f'malajr il-bixra ta' wiċċu u wara li serraħ fuq il-maqgħad, tbissem u wera ruħu bħalkieku qiegħed ġo maħdar(3) b'wiċċ kollu ferrieħi, u daħkani.

— Isma', Gauci — staqsieh ir-rajjes — inti ma tinżilx ix-xatt, biex tgħabbi l-ġwies?

—Leq, sinjur! Ix-xatt la qatt mort u lanqas naf fejn jiġi x-xatt, qalb ta' qalbi... sinjur!

—Mela min itellgħu l-ġwież mix-xatt?

—Missieri.

—U inti?

—Jien ninżel mal-ħmar......

—Mela missierek jixtri u jtalla' l-ġwież mix-xatt: hux tabilħaqq, Pepp?

— L-ixirka tal-imyażen u ċ-Ċuplajs igyabbuh fuq il-moħor, missieri jirkeb u Gawdenz isuq sar-raħal.

—U int?

— Jien u l-ħmar, inkunu wara ta' Putirjal jittennew 'il missieri, biex jekk ma ikunx fadal wisa' fejn jirkeb missieri fuq il-moħor, jintafa' fuq il-ħmar — u rama jżebbeġ għajnejh bħal

---

(3) Fejn tiġi milqugħa l-għarusa għat-tieġ.

nemes...... u wara li ttewweb titwiba mkarkra... "Jien issa bini l-ġuħ, sinjur; u l-ħmar qiegħed jittennieni barra l-belt, hu, u ċ-Ċuplajs..... Jaħasra..... Gawdenz, għandu qalb ta' nemer(4) mank ħaseb inizżel ħodon silla għall-bhima... imsejken il-ħmar għandu ġuħ minsi; issa sinjur...

—Inti taf tmur waħdek, ħdejn il-ħmar?" qatagħlu kliemu r-rajjes.

—Le... ma nafx... sinjur... u la naf hawn mnejn dħalt... u lanqas mnejn noħroġ... sinjur — u rama jħokk rasu u jingħi...
— Jien hawn il-belt qatt ma dħalt kemm għandi għomor... u sinjur......

Ir-rajjes amar li jwasslu kontistabbli sa Putirjal.

— Ara Pepp — qallu r-rajjes — issa ġej pulizija ħalli jwasslek sa fejn għandek il-ħmar jistenniek... saħħa, Pepp; mur bis-sliema.

—Saħħa... sinjur... saħħa.

Il-bewwieb wassal 'il Gauci barra s-sala, u f'kemm ilna ngħidu, feġġ l-iżbirr.

— Isma' Portelli — lissen il-purtier lill-ġendarm—bl-amar tas-sur.............. wassal lil dar-raġel sa Putirjal; għax il-lum l-ewwel darba li daħal il-belt, mhux ħili jmur waħdu...

Gauci u Portelli ħarġu barra; dan wasslu sa Putirjal, Peppi ħareġ tmintax tal-fidda, ħares 'l hawn u 'l hinn: "ħa", qallu, "x'tixrob; f'ħajjietek u saħħa wisq, xbin".

Saħħa!... Alla jqawwik, qarib.

—Lil kulħadd — wieġeb ħieles, ħieles iż-Żmajmoċċ, u telqu lil xulxin. Żeppi tafa' ħarstu kemm jimirħu għajnejh u dlonk lemaħ il-ħmar u ċ-Ċuplajs; ħaffef il-pass u kif qorob ħdejhom qal lil Gawdenz: Baħar ix-xatt! Fehemti seħħet... irbaħnieha bl-ispejjeż b'kollox! Deffes idu bl-akbar dewha ġewwa l-benniena, ħataf bħal ħalliel ħobża u ġbejna. — Jien sejjer nieħu loqma għat-tewja: ċaqlaq Gawdenz ħa mmorru lejn id-dwejra.

Malli ż-Żmajmoċċ resaq qrib Bur-Marrod, f'dik ir-riħa safja ta' beraħ, infetħulu mnifsejh mill-imdewwa tal-belt, moħħu strieħ u qalbu ntrifdet: ħass ġo fih il-pulmuni jitmattru b'nifs twil twil u jitħarrku b'taħrika ta' saħħa qawwija — bħal meta xitla għadha tisġar tħoss fuqha u tistgħall il-benna tar-Rebbiegħa, wara r-rwiefen qliel u sfiq li kienu jinbarmu magħha għakksuha u nixxfuha, u r-riħtrieq li xorbilha t-tira tal-ħamrija li ġo fiha kienu tferrxu u tmattru egħruqha.

---

(4) **Tigra.**

IL-QARI MALTI.—

Imxierek fil-"Qawmien Malti (Eġittu)—

Marzu, 1944.

IL-QARI MALTI (imxierek fil-"*Qawmien Malti*", Eġittu, Marzu 1944.

Waslilna *Il-Qari Malti* ta' Marzu. Fraħna wisq meta qrajna l-Editorjal u sirna nafu li l-Kunsill Ċentrali tal-Komunitajiet Maltin fl-Eġittu miexi ġmielu 'l quddiem fix-xogħol li jrid jilħaq. Nittamaw li l-Kunsill Ċentrali tal-Malti, li nħoloq hawn Malta, bejn il-Għaqdiet tal-Malti, jirnexxilu jilħaq dmiru biex ma jagħmilx għajb lil Maltin li qegħdin jaħdmu għall-ġieħ ta' Malta 'l bogħod minn Arthom.

F'artiklu ieħor, "Mingħajr tixrid ta' demm m'hemmx fidwa" ta' P. Baskal Grech o.f.m., jidher li fil-kittieb hemm mhux biss il-ħeġġa saċerdotali għal kullma huwa mqaddes, iżda wkoll l-imħabba lejn Art twelidu.

Mar-riżultat tal-Ballati, dehru tnejn minnhom: ta' Romeo L. Psaila u ta' P. Valentin Barbara O.P. Barra minn dawn fih żewġ poeżiji oħra, waħda ta' G. Chetcuti u l-oħra ta' K. Vassallo li fihom iż-żewġ poeti żgħażagħ igħollu l-ġieħ tal-Gżira tagħna.

Barra dan, fih ukoll bosta tagħrif li jinteressa l-Maltin ta' hemm.

D. F. C.

XIRKA GHAT-TIXRID TA' L-ILSIEN MALTI

KUMITAT GHAS-SNIN 1944-1945

President: Kav. Jos. Galea, M.D., D.P.H.;

Segretarju: Is-Sur G. Cassar Pullicino.

Kaxxier u **Asst. Segretarju:** Is-Sur Ġorġ Chetcuti.

Membri: Patri Pawl Tabone, O.F.M., J. Can, Th. M. Lect. Glis.; Brother Amedy Charles; is-Sur Marju Agius; is-Sur G. Azzopardi Debono.

LILL-IMSEHBIN TAGHNA

Ngharrfu lill-imsehbin li ghadhom ma hallsux biex jibaghtu 2s.6d., il-hlas tat-tishib ghas-sena 1944, lis-Sur Anton Azzopardi, 165, Triq Rjali, Hamrun.

IL-KAXXIER.